

ĮVADAS

Kolokacijos termino atsiradimas siejamas su J. R. Firth'o (1957) darbais. Kita vertus, būtent kompiuterinės ir tekstynų lingvistikos galimybės leido atidžiau pažvelgti į šį reiškinį ir išpopuliarinti kolokacijas kaip tyrimo objektą (Wales 2011: 68). Nors apibrėžimai varijuoja, tradiciškai kolokacija suprantama kaip reguliari, įprasta tam tikrų žodžių vartoseną drauge (Sinclair 2004, Marcinkevičienė 2010). Struktūriškai dažniausiai pasitaikantys leksinių kolokacijų tipai yra daiktavardžių junginiai su būdvardžiais, kitais daiktavardžiais, veiksmazodžiais (Newmark 1988, Mahlberg 2007). Žodžių junglumui tirti pasirenkamas tam tikras prasminis žodis ir analizuojami jo kolokatai, einantys šalia ar nutolę iki 4–6 žodžių atstumu (Marcinkevičienė 1995). Kadangi tekstynų lingvistika pirmiausia domisi reguliariais, dažniais kalbos reiškiniais, tai, kas nauja, reta ar nebūdinga, lieka tyrimų nuošalyje (Hoey et al. 2007: 7). Kita vertus, turėdami žinių apie įprastas kolokacijas ar žodžių junglumo normas, galime įvertinti ir atpažinti tai, kas neįprasta ir kūrybiška (Mahlberg 2007: 219). Nors vieni žodžiai yra mažiau junglūs nei kiti, M. Baker (1992: 49) pažymi, kad nėra tokio reiškinio kaip neįmanoma kolokacija. Kolokacijos gali būti tipiškos ar netipiškos, įprastos ar, siekiant patraukti skaitytojo dėmesį, neįprastos.

Grožinės literatūros stilistiniuose tyrimuose, kolokacijos terminas suprantamas plačiau nei tradiciškai (Leech, Short 1991, Hori 2004). Kolokacija stilistikoje vadinama ne tik reguliari ar statistiškai reikšminga žodžių vartoseną drauge, bet ir neįprasti, unikalūs dviejų ar daugiau žodžių junginiai randami konkrečiame kūrinyje (Hori 2004: 8). Grožinės literatūros kolokacijų tyrimai gali padėti atskleisti pavienių autorių polinkį vartoti vienas ir vengti kitų kolokacijų; rinktis retas, kurti unikalias, o ne įprastas kituose tekstuose ar žanruose (Hori 2004: 9). Vertinant konkretaus autoriaus ar kūrinio savitumą ir stilių, svarbu atpažinti įvairius lingvistinio kodo pažeis-

dimus: neologizmus, neįprastas kolokacijas¹, semantinius, sintaksinius, fonologinius ar grafologinius nukrypimus nuo kalbos normų ir t. t. (Leech ir Short 1991: 79). Neįprastos kolokacijos perteikia autoriaus realybės suvokimą, kuris gali skirtis nuo visiems įprasto ir priimtino. Jos gali būti kuriamos asociacijų nesuderinamumo principu; jų dėmenys įprastai jungiasi su kitais žodžiais ir kelia skirtingas asociacijas nei autoriaus pavartotu atveju (Leech, Short 1991: 45; 106). Pavyzdžiui, angliškai junginiai *loving hate*, *heavy lightness*, *serious vanity*² (Hori 2004: 13). Neįprastos kolokacijos būdingos tik konkrečiam autoriui ar kūriniui, kitų autorių ar žanrų tekstuose jos neaptinkamos (Hori 2004: 13).

Taigi šio tyrimo objektas – neįprastos kolokacijos grožinės literatūros kūriniuose. Taikant tekstynų lingvistikos ir lyginamąjį metodus siekiama išsiaiškinti, ar neįprastos lietuviškos kolokacijos išlaikomos angliškuose jų vertimuose. Keliami šie klausimai:

1) Kokie tekstynų lingvistikos metodai gali būti taikomi neįprastoms kolokacijoms išrinkti?

2) Kaip iš tekstyno išrinktos neįprastos kolokacijos verčiamos ir transformuojamos?

3) Ar kolokacijų neįprastumas visada išlaikomas vertime, ar daugiau priklauso nuo individualaus vertėjo pasirinkimo?

4) Kaip šio tyrimo rezultatai siejasi su užsienio tyrėjų darbais?

Teorinėje dalyje aptariami neįprastų kolokacijų vartojimo ir vertimo ypatumai. Remiamasi stilistikai būdinga lingvistinio kūrybiškumo samprata (Short 1996, Wales 2011); neįprastų kolokacijų kaip semantiškai naujų, netipiškų žodžių junginių, sukurtų iš jau egzistuojančių ar naujų žodžių, apibrėžimu (Kenny 2001); neįprastų kolokacijų vertimo metodų priešiniu įprastų kolokacijų vertimo būdams (Baker 1992).

Tyrimo šaltinis – lygiagretusis lietuvių ir anglų literatūros vertimų tekstynas, apimantis apie 80 proc. lietuviškos prozos vertimų nuo 1990 iki 2009 metų. Tekstyną sudaro 1,7 mln. žodžių, 759 841 lygiagretūs sakiniai, 95 tekstai, parašyti 43 skirtingų autorių ir versti 39 vertėjų (plačiau žr. Vaičėnienė 2011). Manoma, kad tokia autorių, tekstų ir vertėjų įvairovė leis pažvelgti į neįprastas kolokacijas tiek lokaliai, žiūrint į vieno autoriaus kūrybą, tiek globaliai, sprendžiant apie bendras neįprastų kolokacijų vertimo tendencijas. Taikant programinės įrangos „WordSmith Tools“ 5.0 versiją išrinktos 48 lietuviškos neįprastos kolokacijos. Jų vertimo į anglų kalbą atitikmenis ir kontekstinę informaciją rasti padėjo programa „ParaConc“ (1995). Lietuviškų ir angliškų duomenų neįprastumas vertintas pagal jų (ne)buvimą įvairiuose leksikografiniuose šaltiniuose, tekstynuose, paieškos sistemoje „Google“.

Šis tyrimas aktualus ir naujas keliais aspektais. (1) Skirtingai nuo tradicijos,

¹ Originale – angl. *deviant lexical collocations*. Tokios kategorijos pavyzdys – angl. *portentous infants* (galimas vertimas: *bloga lemiantys / nelaimę pranašaujantys kūdikiai*)

² Galimas vertimas: *mylinti neapykanta, sunkus lengvumas, rimta tuštynė*.

bandoma parodyti, kad tekstynų lingvistikos metodai tinka ne tik reguliariai, dažnai, bet ir neįprastai, retai žodžių junginių vartosenai tirti. (2) Nors lietuviškame kontekste kolokacijos yra gana populiarus tema, jų vertimas literatūros kūrinuose mažai nagrinėtas. Įprasta kolokacijų vertimus tirti pasirinkus tam tikrų žanrų tekstuose aptinkamas konceptualiąsias metaforas (pavyzdžiui, Khors 2006, Gražytė ir Maskaliūnienė 2009). Kadangi teigiama, kad būtent junginiai su abstrakčiais daiktavardžiais geriausiai padeda atskleisti konceptualiąsias metaforas, dažnai žiūrima, kaip verčiami jų junginiai su veiksmažodžiais ar būdvardžiais (pavyzdžiui, Marcinkevičienė 2009, Vaičėnienė 2009, Volungevičienė 2010). (3) Dažniausiai tyrinėjami kolokacijų vertimai iš užsienio į lietuvių kalbą. Šiame tyrime analizuojama atvirkštinė neįprastų kolokacijų vertimo kryptis – iš lietuvių į anglų kalbą.

TEORINĖS PRIELAIDOS. NEĮPRASTŲ KOLOKACIJŲ SAMPRATA STILISTIKOJE

Kūrybiškumas ar raiškos neįprastumas stilistikoje suprantamas kaip originalus idėjos perteikimas, išradingumas sukuriant naujas formas, nukrypimas nuo įprastinių kalbos normų (Leech, Short 1991, Wales 2011: 95). Jis gali aprėpti vieną ar kelis kalbos lygmenis (Short 1996). Šiame poskyryje pabandysime aptarti, kokiuose žanruose, kaip ir kokiais tikslais gali būti laužomos žodžių junglumo normos, kaip tokie atvejai yra įvardijami Lietuvos ir užsienio tyrėjų.

Naujų, neįprastų žodžių junginių sukūrimas siekiant nustebinti, įtikinti ar patraukti skaitytojo dėmesį būdingas įvairių žanrų tekstams (Wales 2011: 95). Pavyzdžiui, reklaminiams šūkiams: *Madingas išpardavimas (15 min., Nr. 24, 2012: 28)*, *Joninių išpardavimas (Mega (akcijos), 2009)*; straipsnių antraštėms: *Užsienio politikos Disneilendas (Veidas, Nr. 28, 2005: 12)*, *Reaktyvinis žiogas (15 min., Nr. 24, 2012: 27)*; muzikos grupių pavadinimams: *Liūdni slibiniai, Pieno lazeriai* ir kt. Šiuose pavyzdžiuose žaidžiama semantiniu žodžių junglumu, derinami skirtingas asociacijas keliantys žodžiai, taip sukuriama nauji vaizdiniai ir aliuzijos. „Dabartinės lietuvių kalbos tekste“ (toliau – DLKT) žodis *išpardavimas* dažniausiai eina su tokiais žodžiais kaip *likučių* -, *prekių* -, *vasaros* -, *kalėdinis* -, *sezoninis* -, *didysis* -, *kolekcijos* - ir t. t. Tuo tarpu *madingas* įprastai siejasi su prekėmis, daiktais, kurie yra išparduodami (pavyzdžiui, *madingas rūbas*). Įprastinėje vartosenoje politika neasocijuojama su vaikais žaidimais, reaktyvinės gali būti transporto priemonės, slibinas – *piktas, baisus, grėsmingas, godus, gudrus* (DLTK), bet nekeliantis užuojautos. Taigi kalboje nuolat atsiranda naujų, neįprastų junginių, kurie negali būti atmetami kaip nepriimtini, kadangi yra sukuriama sąmoningai, atlieka tam tikrą funkciją tekste.

Grožinėje literatūroje ypač svarbi sankirta tarp to, kas yra įprasta ir nauja, individualu, kūrybiška. Kaip teigia G. N. Leechas ir M. H. Shortas (1991: 29), kūrybiškumas kyla iš destrukcijos: autoriaus stiliaus savitumas gali reikštis laužant įprastines

kalbos normas ir taisykles, prieštaraujant skaitytojų lūkesčiams. Stilistinė kolokacijų analizė konkretaus autoriaus kūrinyje gali būti dvejopa: (1) galima ieškoti dažnai pasikartojančių, autoriaus mėgstamų žodžių junginių arba (2) ieškoti unikalių, neįprastų, autorinių kolokacijų, neaptinkamų kituose tekstuose ir žanruose (Hori 2004: 11). Žaidimas žodžių junglumu, praplečiant tam tikro žodžio kolokatų lauką ar sukuriant visiškai naują junginį, gali tapti svarbia autoriaus stiliaus raiškos priemone. M. Baker (1992: 51) pateikia pavyzdį kuriame praplečiama anglų kalbos kolokacija ir vietoj įprasto *compulsive gambler* (*turintis neįveikiamą potraukį, nepataisomas / prisiekęs lošėjas*) skaitytojui pateikiamas *heavy gambler* („sunkus“ lošėjas) junginys, sukurtas pagal analogiją su kitomis anglų kalbai būdingomis kolokacijomis *heavy smoker*, *heavy drinker*³. Įdomių naujų junginių pavyzdžių galima rasti siurrealizmo atstovų darbuose, kuriems būdinga sankirta tarp logiško ir neįmanomo. Pavyzdžiui, Kojo Laingo (1992: 90) romane⁴ vartojama neįprasta kolokacija *banana echo* (*banano aidas*) sutrikdo iki tol sklindaus, logiško teksto tėkmę ir priverčia skaitytoją kitaip pažvelgti į kūrinį vaizduojamą realybę (Write et al. 2005: 177). Tokios praplėstos ar naujos kolokacijos, neatsižvelgiant į jų dažnumą kūrinyje, atlieka estetinę funkciją sukeldamos skaitytojui neįprastus vaizdinius ir paraleles.

Nors neįprastos kolokacijos yra minimos įvairių tyrėjų darbuose, dėl sąlyginio reiškinio retumo ir išskirtinumo (palyginti su tradicine kolokacijos kaip dažnos / nuolatinių žodžių vartosenos drauge samprata), jų tyrimų ar duomenų gavimo metodų stoka yra atsiradę daug sinoniminių terminų. Pavyzdžiui, M. Baker (1992: 51) tokius neįprastus žodžių junginius, kurie neatitinka skaitytojų lūkesčių ir kuriuose sąmoningai manipuluojama žodžių junglumu, siekiant sukurti naują vaizdinį, vadina žymėtais (angl. *marked*). Taip pat minimos originalios, autorinės, literatūrinės metaforos (Marcinkevičienė 2006: 109); vienietinės, anomalios kolokacijos, *ad hoc* metaforos (Marcinkevičienė 2010: 89; 96); netikėtos (angl. *unexpected*) kolokacijos (Write et al. 2005: 177); neįprastos (angl. *unusual, non-habitual*) (Wales 2011: 69), (angl. *deviant lexical collocations*) (Hori 2004, „Britų nacionalinis tekstynas“, toliau – BNC); stebinančios (angl. *surprising*) kolokacijos (Partington 1995: 25). Taip pat užsienio tyrėjų darbuose, kuriuose nagrinėjamas stilistinis išradingumas literatūros kūrinuose, minimas kūrybiškų (angl. *creative*) kolokacijų terminas (Kenny 2001, Kenny 2007, Masahiro 2004, Mahlberg 2007). Šiame darbe neįprastomis kolokacijomis vadinami žodžių junginiai, randami konkretaus autoriaus kūrinyje, sudaryti derinant skirtingas arba prieštaringas asociacijas keliančius žodžius, praplečiant tam tikro žodžio kolokatų lauką ar kuriant neologizmus.

Apibendrinant reikia pasakyti, kad stilistinis kūrybiškumas – tai būdas sąmoningai manipuluoti semantiniu žodžių junglumu ir kartu išlaikyti įprastines struktūrinės bei

³ Lietuviški semantiniai kolokacijų atitikmenys remiantis „Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno“ duomenimis galėtų būti *didelis / baisus / prisiekęs / užkietėjęs / nepataisomas rūkalius, gėrikas*.

⁴ Kojo Laing, B. 1992. *Major Gentl and the Achimota Wars*. London: Heineman.

gramatines žodžių junginio normas. Literatūros kūrinuose tokios semantiškai neįprastos kolokacijos padeda formuoti individualų autoriaus ar teksto stilių, perteikia savitą realybės sampratą, patraukia skaitytojo dėmesį, stebina originalumu. Vertėjui jas ypač svarbu atpažinti ir atitinkamai perteikti. Įprastų ir neįprastų kolokacijų vertimo diskusija pristatoma kitame poskyryje.

NEĮPRASTŲ KOLOKACIJŲ VERTIMAS

Atsižvelgiant į žanrą ar tekstą, naujos kolokacijos gali būti kuriamos skirtingais tikslais, tai lemia ir jų vertimą. Moksliniuose tekstuose (pavyzdžiui, medicinos, informatikos, socialinių mokslų ir t. t.) naujiems išradimams ar sąvokoms įvardyti sukurtos kolokacijos atlieka terminologinę funkciją (Newmark 1988: 145). Šiame darbe svarbi ne terminologinė, bet estetinė kolokacijų funkcija. Pabandysime apžvelgti, kaip teorinėje literatūroje aptariami įprastų ir neįprastų kolokacijų vertimo metodai, ką rodo atliktų tyrimų rezultatai.

Viena vertus, kiekviena kalba turi tik jai būdingų žodžių junginių. To paties žodžio kolokatų laukas gali sutapti, skirtis ar net neegzistuoti skirtingose kalbose (Baker 1992: 49; Newmark 1988: 145). Kalbėdama apie įprastų kolokacijų vertimą M. Baker (1992: 49-55) pastebi, kad dažniausia praktika yra perteikti ne pažodinį junginio vertimą, bet rasti ekvivalentišką vertimo kalbos kolokaciją – t. y. perteikti ne formą, bet reikšmę. Vertėjams patariama vengti pažodinio originalo kalbos kolokacijų vertimo, ypač jeigu jos nebūdingos vertimo kalbai. Ir P. Newmarkas (1988: 213) pažymi tarpkalbinius tų pačių sąvokų raiškos skirtumus, kuriuos svarbu atpažinti, ir kolokaciją versti ne pažodžiui, bet prasminiu vertimo kalbos atitikmeniu (taip pat Knowles, Moon 2006: 89–92). Pavyzdžiui, angliško junginio *to pay a visit* (*aplankyti, eiti į svečius*) veiksmazodis prancūzų kalboje kinta į *faire une visite* (atgalinis vertimas į anglų kalbą būtų *to make a visit*) (ten pat).

Visiškai kitokie vertimo sprendimai taikytini neįprastoms kolokacijoms grožinės literatūros kūrinuose. Kadangi jos nėra tik atsitiktiniai nukrypimai nuo normos, o charakterizuoja individualų autoriaus braižą, teksto stilistiką, vertėjui ypač svarbu jas atpažinti ir pakeisti adekvačiomis, t. y. neįprastomis vertimo kalbai kolokacijomis. Pavyzdžiui, kalbėdamas apie neįprastas kolokacijas, kūrybiškas conceptualias metaforas P. Newmarkas (1988: 213) pažymi, kad jų originalumas turi būti išlaikomas ir vertime, net jei ir gali sukelti kultūrinį šoką, o jų prasmė likti tik nuspėjama. M. Knowlesas ir R. Moon (2006: 92–93) pritaria pažodiniam neįprastų junginių vertimui, net jei ir nusižengiama vertimo kalbos normoms. M. Baker (1992: 61) taip pat siūlo išlaikyti žymėtas kolokacijas verčiant. Kadangi originaliame tekste neįprasti žodžių junginiai kuria naujus vaizdinius, sukelia juoką ar kitaip patraukia skaitytojo dėmesį, toks pats poveikis turėtų būti išlaikomas ir vertime. Taigi neįprastų kolokacijų vertimo atveju

pirmenybė teikiama ne tik reikšmei, bet ir funkcijai, struktūrai, nes ir originalaus teksto skaitytojui ji yra neįprasta.

D. Kenny (2001) monografija⁵ yra bene svariausias neįprastų kolokacijų vertimo literatūrinuose tekstuose tyrimui skirtas leidinys (taip pat Kenny 2008). Tyrimu siekta patikrinti, ar kūrybiška leksika išlaikoma ir vertime, ar, atvirkščiai, normalizuojama / paprastinama laikantis vertimo kalbos normų. Leksinį kūrybiškumą D. Kenny (2001: 73) supranta kaip naujų žodžių arba naujų kolokacijų iš egzistuojančių žodžių sukūrimą. Kadangi mums įdomus būtent kolokacijų lygmuo, pavienių žodžių kūrybiškumo neaptarsime. Tyrimo tikslams kolokaciją D. Kenny (2001: 84) apibrėžia kaip tam tikru atstumu kartu tekste einančius leksikos vienetus, nepriklausomai nuo jų semantikos. 2 mln. žodžių apimties lygiagrečiajame vokiečių ir anglų literatūros kūrinių tekстыne⁶ kūrybiškomis (angl. *creative*) laikytos kolokacijos, kurios pavartotos retai ar tik kartą ir tik konkrečiau autoriaus tekste. Toliau D. Kenny (2001: 129) analizavo vieną prasminį žodį – AKIS. Šis žodis pasirinktas kaip patenkantis į dažniausių žodžių sąrašą, tolygiai pasitaiko ne vieno, o daugelio rašytojų tekstuose, dažnai vartojamas vokiečių kalbos tekstyne⁷ (12 000 kartų), be to, įprastinė jo vartoseną jau buvo tyrinėta ir kituose darbuose. Iš 1 159 lemos AKIS vartojimo atvejų išrinkta 30 kūrybiškų kolokacijų: rankiniu būdu buvo peržiūrėti konkordansai su pasirinkto žodžio formomis ir atrinktos potencialios kūrybiškos kolokacijos. Pagrindinis šios metodikos trūkumas, kaip pastebi D. Kenny (2001: 138), tas, kad, išsamiai išanalizavus kūrybiškas kolokacijas su įvairiomis žodžio AKIS formomis, mažai sužinoma apie kitų kūrybiškų kolokacijų pasiskirstymą ir jų vertimą tekстыne. Taigi programinės įrangos „WordSmith“ (1996) dažniniame žodžių sąrašė funkcijos pagalba papildomai peržiūrėti trižodžiai ir keturžodžiai kiekvieno teksto junginiai. Kolokacijų neįprastumas tikrintas leksikografiniuose šaltiniuose, vokiečių kalbos tekстыne ir gautas galutinis 59 kūrybiškų kolokacijų sąrašas. Vertimo ekvivalentai išrinkti taikant programinę įrangą „MultiConcord“, jų kūrybiškumas tikrintas anglų kalbos angliškuose leksikografiniuose šaltiniuose ir BNC. Rezultatai parodė, kad originalios kūrybiškos kolokacijos dažniausia lieka neįprastos ir vertimo tekстыne. Tik 22 proc. kūrybiškų, neįprastų kolokacijų (palyginti su 44 proc. pavienių kūrybiškų žodžių) buvo normalizuotos, t. y. pritaikytos vertimo kalbos normoms, o kūrybiškumas neišlaikytas.

Lietuviškame kontekste neįprastos kolokacijos kaip reiškinys ar jų vertimas nėra išsamiai tyrinėti. Kaip ir užsienio tyrėjų darbuose, pagrindinis dėmesys skiriamas tipiškiesiems, įprastiems žodžių junginių vartojimo atvejams. Neįprastos, tik konkrečiam tekstui ar autoriui būdingos kolokacijos paprastai paminimos vienu kitu sakiniu kaip periferinis reiškinys, padedantis dar labiau išryškinti reguliarią žodžių vartoseną ar

⁵ Kenny D. 2001. *Lexis and Creativity in Translation: A Corpus-based Study*. Manchester: St Jerome.

⁶ Tekстыno apimtis – 14 vokiečių autorių romanų ir jų vertimų į anglų kalbą.

⁷ *IDS-Korpora*. <<http://www.ids-mannheim.de/kt/corpora.html>>.

tiesiog neįeinantis į kolokacijų tyrimų lauką. Todėl įdomu iširti, kaip lietuvių autorių kūrinuose aptinkamos neįprastos kolokacijos verčiamos į anglų kalbą. Kitoje dalyje pateikiami tekstynų lingvistikos metodai, tinkantys tokio pobūdžio tyrimui.

TYRIMO METODAI

Šiam darbui svarbu pritaikyti tinkamą tekstynų lingvistikos metodą, kuris leistų išrinkti iš tekstyno neįprastas kolokacijas, atspindinčias ne vieno, o daugelio autorių kūrybos ypatumus, ir įvertinti kolokacijų neįprastumo išlaikymą vertime. Pirmą, naudodamiesi programinės įrangos „WordSmith Tools“ dažniniu sąrašu, palyginsime dažniausius lietuviškus ir angliškus prasminius žodžius. Tai leis pasirinkti tiriamus žodžius, kurie būtų vartojami ne vieno, o daugelio autorių darbuose ir atspindėtų skirtingų vertėjų sprendimus. Antra, peržiūrėsime pasirinktų žodžių konkordansus ir atrinksime neįprastas kolokacijas. Trečia, taikydami programą „ParaConc“ (1995) nustatysime angliškus kolokacijų vertimus. Ketvirta, lietuviškų ir angliškų kolokacijų neįprastumas bus vertinamas pagal tai, ar jos įtrauktos į leksikografinius šaltinius, ar randamos tekstynuose, paieškos sistemoje „Google“.

Renkantis tiriamuosius žodžius analizei, galimi įvairūs pasirinkimo modeliai. Paprastai domimasi dažniausiai kalboje ar tekste vartojamais žodžiais (Marcinkevičienė 1995). Pavyzdžiui, iš dažninio sąrašo galima pasirinkti vieną ar keletą prasminių daiktavardžių. Jų konkordansai leis pamatyti ne tik tipinius, bet ir neįprastus vartosenos atvejus. Kadangi svarbu, kad žodžiai būtų ne tik dažni visame tekстыne, bet ir pavartoti kuo daugiau kūrinių, pateikiame pirmuosius 20 daiktavardžių pagal jų poziciją dažniniame žodžių sąraše ir vartojimą skirtinguose tekstuose (žr. 1 lentelę).

Remiantis aukščiau pateikta informacija galima pasirinkti žodžius tolesnei analizei, bet svarbu atkreipti dėmesį į problemas, galinčias paveikti dažniausiai vartojamų žodžių eiliškumą. Dažninio sąrašo (1) viršuje matome tik atskirų žodžio formų, vieno ar kito linksnio (pavyzdžiui, *galvą*), bet ne visų lemos formų vartoseną (pavyzdžiui, GALVA: *galvai, galvai, galvos, galvų* ir t. t.). Peržiūrėjus abėcėlinį žodžių sąrašą ir susumavus visas tam tikro žodžio formas, jis dažniniame sąraše gali pakilti ar nusileisti. Pavyzdžiui, tekстыne skirtingų lemos ŽMOGUS formų vartojimo atvejų yra 2 172, o lemos GALVA tik – 1 312. Neanotuotame tekстыne aktuali ir gramatinio bei semantinio daugiareikšmiškumo problema (Marcinkevičienė 2001: 15). Tam tikros formos gali būti pavartotos ir daiktavardžiais, ir veiksmažodžiais (pavyzdžiui, *laiko* – esamojo laiko veiksmažodis ar daiktavardžio kilmininkas), vienaskaitos ar daugiskaitos forma (pavyzdžiui, *moteris* – vienaskaitos vardininkas ar daugiskaitos galininkas). Kiek kitaip duomenys pasiskirsto, kai kriterijus – žodis, pavartotas kuo daugiau tekstų (2). Kadangi šiam tyrimui svarbu, kad pasirinktas žodis būtų randamas ne keliuose, bet daugelyje kūrinių, abiejų sąrašų palyginimas leidžia atmesti ar įtraukti tam tikrus žodžius tolesnei analizei. Pavyzdžiui,

pirmame sąrašė yra net dvi lemos LAGERIS formos (*lagerio, lageryje*). Jų nelieka antrame sąrašė, nes randamos tik 7 kūriniuose. Taip pat nelieka tokių formų kaip *vyrai, tėvas, naktį, karo, moteris*. Kita vertus, antrame sąrašė pateikiama dar daugiau nei pirmame sąrašė išskirtų tam tikrų lemu formų: *be žmogus, žmonių, žmonės*, atsiranda dar ir *žmogaus* ir t. t. Įtraukiama ir naujų žodžių – *balsu, žemės*.

1 lentelė. Dažniausių lietuviško potekstynio daiktavardžių palyginimas pagal jų pasiskirstymą visame tekстыne ir tekстыuose

(1)				(2)			
Daiktavardžiai pagal dažninį žodžių sąrašą				Daiktavardžiai pagal dažnumą tekстыuose			
Pozicija sąrašė	Daiktavardis	Dažnumas	Rasta tekстыuose (iš 95)	Pozicija sąrašė	Daiktavardis	Dažnumas	Rasta tekстыuose (iš 95)
87	Metų	723	73	78	Galvą	715	75
88	Galvą	715	75	89	Metų	723	73
103	Moteris	570	52	102	Žmonių	433	71
105	Žmogus	570	68	112	Akis	552	68
113	Akis	552	68	116	Žmogus	570	68
121	Dieną	496	61	117	Žmonės	414	68
123	Karo	485	32	141	Žemės	270	64
139	Žmonių	433	71	142	Duris	336	63
149	Žmonės	414	68	149	Akys	340	61
158	Naktį	387	53	151	Dieną	496	61
162	Lagerio	373	7	154	Metu	346	61
170	Metu	346	61	160	Rankas	305	60
173	Namo	343	58	168	Galvos	187	58
175	Akys	340	61	171	Namo	343	58
178	Duris	336	63	173	Ranka	313	58
179	Vyrai	336	50	174	Balsu	181	57
182	Laiko	329	56	179	Laiką	274	57
183	Lageryje	326	7	184	Žmogaus	254	57
189	Ranka	313	58	185	Akių	204	56
191	Tėvas	312	40	188	Laiko	329	56

Kadangi anglų kalba analitinė, santykiai tarp žodžių daugiau parodomi sudėtinga prielinksnių, o ne galūnių sistema. Taigi tas pats žodis turi daug mažiau formų (pavyzdžiui, vienaskaitos ir daugiskaitos) nei lietuviškas jo atitikmuo. Dažninis angliško potekstynio sąrašas gali padėti atskleisti kitus dažnus daiktavardžius, kurie nepateko į pirmąjį lietuviško sąrašo dvidešimtuką, nes pasižymi didesne formų įvairove, išskaidžiusia bendrą lemos vartojimo skaičių.

Kaip matome, dažnumo grafos rodikliai angliškame sąrašė gerokai aukštesni nei tų pačių formų lietuviško potekstynio lentelėje. Pavyzdžiui, lietuviškame sąrašė (1) matoma

2 lentelė. Dažniausių angliško potekstyvio daiktavardžių palyginimas pagal jų pasiskirstymą visame tekстыne ir tekstuose

(1)				(2)			
Daiktavardžiai pagal dažninį žodžių sąrašą				Daiktavardžiai pagal dažnumą tekstuose			
Pozicija sąrašė	Daiktavardis	Dažnumas	Rasta tekstuose (iš 95)	Pozicija sąrašė	Daiktavardis	Dažnumas	Rasta tekstuose (iš 95)
60	Time	2356	92	56	Time	2356	92
70	Man	1836	77	72	Eyes	1474	89
85	Eyes	1474	89	80	Way	1347	88
90	People	1424	84	92	Head	1244	86
101	Head	1244	86	106	People	1424	84
115	Camp	1028	20	113	Hands	758	82
116	Day	1024	76	114	Life	824	82
118	Woman	1014	75	117	Thought	734	82
124	Men	975	60	122	Face	742	81
137	Night	884	68	125	Place	681	81
151	Life	824	82	141	Hand	733	78
160	Mother	761	67	148	Man	1836	77
162	Hands	758	82	152	Day	1024	76
164	Face	742	81	159	Home	851	75
165	Thought	734	82	166	Woman	1014	75
166	Hand	733	78	173	End	573	73
178	Father	687	56	179	Work	659	73
180	Place	681	81	181	Door	639	72
184	Work	659	73	186	Things	488	72
187	Door	639	72	196	Thing	394	70

tik viena lemos GALVA vienaskaitos galininko forma (715 vartojimo atvejų). O angliškame potekstyne, kaip ir spėta, galima matyti daugiau ar mažiau sujungtas skirtingas lietuviško žodžio formas, pavyzdžiui, žodis *head* aptinkamas net 1 244 kartus. Šis skaičius mažesnis negu anksčiau minėtas lietuviškame abėcėliniame sąrašė gautas lemos GALVA formų vartojimo skaičius – 1 312. Skirtumo priežastys gali būti įvairios: nepriėta žemiau angliškame sąrašė esanti daugiskaitos forma *heads*; verčiant žodis gali būti keičiamas sinonimu ar tiesiog neišlaikomas; nelieka gramatinio daugiareikšmiškumo, kuris padidina lietuviško žodžio vartojimo skaičių (pavyzdžiui, būsimąjo laiko veiksmo žodis *galvos* bus priskirtas prie angliškos lemos THINK, o ne HEAD). Nors angliškas žodžių sąrašas dubliuoja daugelį lietuviško sąrašo daiktavardžių, bet ir čia lieka svarbi gramatinio ir semantinio daugiareikšmiškumo problema. Pavyzdžiui, lietuviškame sąrašė (1) esančios formos *metu*, *laiko* angliškame sujungiamos į vieną – *time*⁸. Kitos formos,

⁸ Pasižiūrėjus į sulygiagretintus anglų ir lietuvių žodžio *time* konkordansus matyti, kad šiuo žodžiu verčiami lietuviški *kartas*, *metas*, *laikas*.

atvirkščiai, išskaidomos: angliška forma *man, men* lygiagrečiame konkordanse dažniausiai atitinka ne lietuvišką lemą VYRAS, bet ŽMOGUS. Palyginus anglišką ir lietuvišką sąrašus matyti, kad angliškame sąrašė atsiranda ir naujų žodžių. Nors kai kurie jų yra daugiareikšmiai, gali būti vertinami kaip kandidatai detalesnei analizei: *life, mother, face, thought, place, work, way, end, thing, things*.

Priimant sprendimą dėl tiriamųjų žodžių pasirinkimo, neišvengiama tam tikro subjektyvumo. Kadangi neįmanoma analizuoti visų žodžių, lemiamą įtaką daro tyrėjo intucija ir anksčiau atliktų tyrimų patirtis (Kenny 2001: 135; Mahlberg 2007: 224). Šiame darbe, pasirenkant tiriamuosius žodžius tolesnei neįprastų kolokacijų analizei, taikyti šie atrankos principai:

- Palyginti visi keturi dažnumo sąrašai (žr. 1 ir 2 lenteles), išskirtos dažniausiai vartojamos ir tolygiai pasiskirsčiusios skirtinguose tekstuose lemos: GALVA, ŽMOGUS, AKIS.

- Išskirti žodžiai yra konkretūs daiktavardžiai, o ankstesni tyrimai parodė, kad junginiai su abstrakčiais daiktavardžiais duoda įvairių konceptualių metaforų, padeda kūrybiškai perteikti vaizdinius su abstrakčia sąvoka. Todėl pridėti trys iš sąrašų išrinkti abstraktūs daiktavardžiai: GYVENIMAS, LAIKAS, MINTIS.

Atrinkus tiriamuosius žodžius, abėcėliniame dažnumo sąrašė patikslintos jų formos, rankiniu būdu peržiūrėti kiekvienos formos konkordansai (iš viso 7 144) ir išrinktos potencialios neįprastos kolokacijos, sudarytos:

- analogijos principu, praplečiant tam tikro žodžio kolokatų lauką (*gyvenimo ovalas* sukurtas pagal analogiją įprastam junginiui *gyvenimo ratas*);
- iš neologizmų (*neiškanuotas žmogus*);
- asociacijų skirtingumo ar nesuderinamumo principu (*veidrodžio žmogus, belaiskis laikas*).

Tam, kad būtų atmesti junginiai, kurie nors ir kūrybiški, bet yra dažnai vartojami ir kitų autorių, aptinkami šnekamojoje kalboje ar kituose žanruose ir nėra originalūs, kolokacijos tikrintos „Dabartinės lietuvių kalbos tekstyne“ (toliau – DLKT), paieškos sistemoje „Google“, „Lietuvių kalbos žodyne“ (toliau – LKŽ), „Frazeologijos žodyne“ (2001). Taip buvo atmesti tokie junginiai, kaip *smailiomis akimis, aštriomis akimis, gyvenimo ruožas* ir t. t. Galutinis atliktos paieškos ir atrankos rezultatas pateikiamas 3 lentelėje.

Duomenys lentelėje dar kartą patvirtina neįprastų, randamų tik konkretaus autoriaus tekste kolokacijų kaip reiškinių retumą – tarp visų junginių su tiriamaisiais žodžiais neįprasti žodžių junginiai sudaro mažiau nei procentą. Taip pat matyti, kad su abstrakčiais daiktavardžiais sudaryta daugiau kūrybiškų junginių nei konkrečiais. Įdomi išimtis yra neįprasti junginiai su lema AKIS. Neįprastos kolokacijos su šiuo žodžiu ne tik gausios, palyginti su kitais konkrečiais daiktavardžiais, bet jos labiau ir paplitusios (10). Iš viso atrinktos 48 neįprastos kolokacijos, sukurtos ir randamos skirtingų autorių tekstuose. Pavyzdžiui, R. Gavelio kūriniuose kūrybiškai žaidžiama su konkretaus žodžio

3 lentelė. Neįprastų kolokacijų su tiriamaisiais žodžiais pasiskirstymas lietuviškame potekstyne

Tiriamasis žodis	Formų konkordansų skaičius	Neįprastos kolokacijos	Neįprastos kolokacijos %	Tekstų skaičius
ŽMOGUS	2 172	5	0,2 %	3
AKIS	1 657	15	0,9 %	10
GALVA	1 312	3	0,2 %	3
LAIKAS	1 034	11	1 %	9
GYVENIMAS	651	5	0,8 %	4
MINTIS	318	9	2,8 %	7
Iš viso	7 144	48	0,7 %	-

kolokatų lauku (*neregimos akys, dvasios akys, dykumos akys, nebūties akys*), kuriami neologizmai (*laikų laiklaikiai*); R. Klimo tekste randamos tik dvi neįprastos kolokacijos (*rūsio laikas, negarsus gyvenimas*), tačiau jų reikšminiai žodžiai tolygiai išsidėstę po visą kūrinį ar atkartojami kituose junginiuose (*Ir visi Tarpumiškiai grįžo į negarsų savo gyvenimą – negarsų rugio auginimą, negarsų miškų ir laukų, ugnies ir vandens dievinimą, negarsų kito supratimą, užtarimą, užuojautą*). Neįprastos kolokacijos pavartotos 24 iš 95 tekstyno tekstų, 19 skirtingų autorių, verstos 18 vertėjų. Kadangi atrinkti pavyzdžiai iš beveik pusės į tekstyną įtrauktų autorių ir vertėjų tekstų, galima teigti, kad toks neįprastų kolokacijų paieškos metodas pasitvirtino.

Neįprastų, randamų tik konkrečiame kūrinyje kolokacijų vertimo į anglų kalbą atitikmenis ir jų kontekstinę informaciją rasti padėjo programa „ParaConc“ (1995). Angliškų kolokacijų (ne)įprastumas buvo vertinamas pagal junginio buvimą / nebuvimą BNC, paieškos sistemoje „Google“, „Oksfordo angliškų idiomų žodyne“⁹ (2000) ir „Oksfordo kolokacijų žodyne“¹⁰ (2003). Šio tyrimo rezultatai ir kokybinis duomenų vertimo aptarimas pateikiami kitoje dalyje.

NEIPIRASTŲ KOLOKACIJŲ VERTIMO TYRIMO REZULTATAI

Nors išrinktų neįprastų kolokacijų skaičius nėra didelis, duomenų privalumas yra nemaža autorių, tekstų ir vertėjų įvairovė. Struktūriškai lietuviškas neįprastas kolokacijas sudaro (a) daiktavardžių (25), (b) būdvardžių (13) ir (c) veiksmazodžių (10) junginiai su įvairiais linksniais pavartotais tiriamaisiais žodžiais. Pavyzdžiui: (a) *veidrodžio žmogus, atminties akimis, pilvukų laikais*; (b) *kaukolinėmis galvutėmis, protingą gyvenimą, žydro laiko*; (c) *kanuoti žmones, mintys užšalo, atlydytų akis*. Kaip minėta, neįprastas kolokacijas patariama perteikti verčiant, net jei ir nusižengiama vertimo kalbos taisyklėms (Baker 1992: 61). Tai reiškia, kad – skirtingai nei verčiant įprastas kolokacijas – vertėjui

⁹ Oxford Dictionary of English Idioms. 2000. Oxford: Oxford University Press.

¹⁰ Oxford Collocations Dictionary. 2003. Oxford: Oxford University Press.

patariama perkelti ne tik originalaus junginio semantiką, bet ir formą, struktūrą, jeigu tai padeda išlaikyti jo neįprastumą ar naujumą. Kadangi anglų kalboje dažniausi kolokacijų tipai yra daiktavardžių junginiai su kitais būdvardžiais / daiktavardžiais / veiksmažodžiais (Newmark 1988), verčiant lietuvišką kolokaciją į anglų kalbą, galima išlaikyti ekvivalentišką originalo struktūrą. Ištyrus angliškus duomenis paaiškėjo, kad lietuviškos neįprastos kolokacijos verčiamos keleriopai. 4-oje lentelėje pateikiamus tyrimo rezultatus iliustruosime tipiniais kiekvieno atvejo pavyzdžiais ir jų kokybine analize.

4 lentelė. Neįprastų kolokacijų vertimas

Neįprastų kolokacijų vertimas	Neįprastumas išlaikomas	%	Neįprastumas prarandamas	%	Iš viso
Pažodinis vertimas	18	100 %	-	0 %	18
Transformuota semantiškai	5	33 %	10	67 %	15
Transformuota struktūriškai	4	38 %	5	62 %	9
Transformuota struktūriškai ir semantiškai	0	14 %	6	86 %	6
Iš viso	27	56 %	21	44 %	48

Duomenys lentelėje rodo, kad neįprastų kolokacijų vertimas varijuoja, joms netaikoma išskirtinai viena vertimo strategija. Idealiu atveju neįprastumas daugiausia išlaikomas taikant pažodinį vertimą. Tokiais atvejais ir struktūra, ir prasmė dažniausiai atitinka originalą (pavyzdžiui, *neregimų akių / invisible eyes*). Kai kuriais atvejais, nors struktūriškai kolokacija perteikiama (pavyzdžiui, daiktavardinė kolokacija ir verčiama atitinkamai daiktavardine), tam tikri dėmenys pakeičiami sinoniminiais (pavyzdžiui, *galvų tekštelenimo / head banging*). Šie atvejai priskirtini prie semantinių transformacijų: kinta kolokacijos keliamos asociacijos, nors neįprastumas ir gali būti išlaikomas. Struktūrinių transformacijų atveju daiktavardinė, būdvardinė ar veiksmažodinė kolokacija perfrazuojama, papildoma, keičiama į palyginimą, perteikiant jos prasmę, bet ne originalią sandarą (pavyzdžiui, *šulini-nėm akim / eyes deep as well; neiškanuotas žmogus / a person who wasn't kanuked*). Struktūrinių ir semantinių transformacijų atveju lietuviška kolokacija neverčiama angliška kolokacija, originali reikšmė neperteikiama (pavyzdžiui, *protingą gyvenimą / the life of a clever person*). Transformuojant kolokacijas laikantis įprastų vertimo kalbai struktūrų ir žodžių sąskambių, dažniausiai nukenčia originalo vaizdingumas ir kūrybiškumas. Nors kūrybiškai išverstų kolokacijų yra daugiau (56 proc.) nei supaprastintai (44 proc.), tas skirtumas nėra gana žymus. Neįprasti žodžių junginiai gali būti tiek išlaikomi, tiek neperteikiami.

Pažodiniai vertimai, rekomenduojama neįprastų kolokacijų vertimo strategija, sudaro didžiausią analizuotų duomenų dalį (38 proc.). Tokia strategija rodo, kad autorinė kolokacija atpažįstama, įvertinama jos reikšmė originalo tekste, sąmoningai

perteikiama originali struktūra ir ekvivalentiškai žodžių atitikmenys. Taip išlaikomas kolokacijos neįprastumas, kreipiamas vertimo skaitytojų dėmesys. Pavyzdžiui:

(1a) Originalas	(1b) Vertimas
Klimas R. <i>Gintė ir jos žmogus</i> (1981)	Dapkus R. <i>Gintė and Her Man</i> (1992)
Akmėnėlis nusirito šlaitu ir sukėlė tikrą grūtį – aš atsisakiau vestuvių alaus, o vėliau ir paso, taip, paso, atleisk man, viešpatie, nors, man regis, paties griežčiausio valdžios žmogaus ranka nebūtų sudrebėjusi, antspaudu nutraukdama rūsio laiką .	The pebble rolled off down the slope and started a real avalanche—I gave up the wedding beer and later the passport, too, yes, the passport, God forgive me, though it seems to me that the hand of even the strictest government official would not have trembled at using a stamp in a passport to put an end to the cellar time .

Reikšminių R. Klimo apysakos „Gintė ir jos žmogus“ (1981) žodžių sąrašė forma *rūsio* yra gana aukštai – 9 pozicija. Iš viso skirtingomis formomis lema RŪSYS kūrinyje pavartota 29 kartus (1 pav.).

Akivaizdu, kad *rūsio* simbolis kūrinyje yra svarbus ir neatsitiktinis. Sąmoningas

N Concordance

6 imigracinės prigimties kvintesencija. **Rūsyje**. Vienuolika metų baltu vienuolio
7 gal išdygs tikrų tikriausias rugys? Taigi **rūsio** istorijos atsisakome. Tebūnie
8 , vos per nago juodymą priartėję prie **rūsio**. Mes pasiektume savo proto ribą,
9 čia tik tai, kad ji dehermetizavo **rūsį**. Dėl savo silpnumo ji atsiliepė
10 rūsyje — ir jie visi rūsyje, jų sielos **rūsyje**. Dabar jau viskas surašyta ir
11 , o kol šventasis rūsyje — ir jie visi **rūsyje**, jų sielos rūsyje. Dabar jau
12 . Aš kalbu apie tą, kuris vienuolika metų **rūsyje** atsėdėjo. — Ir aš — apie jį. Jis
13 daug laiko galvoti. Tai buvo pirmas **rūsio** priminimas. Ir vienintelis.
14 , bent savaitės. Tačiau žmogus iš **rūsio** pasakė: — Du mėnesius mane
15 .- O kur tavo barzda? Žmogus iš **rūsio** susijuokė. — Ar aš galiu eiti pas
16 , kalbi iš pačios sielos, o kol šventasis **rūsyje** — ir jie visi rūsyje, jų sielos rūsyje
17 išieiti. Jie žinojo viską. — Ir ko jis **rūsyje** sėdi? — Viską. — Ir kad jis
18 jam perspektyvą. Jis stabtelėjo tarp **rūsio** ir valdžios namų Pasvalyje, dairėsi
19 sudrebėjusi, antspaudu nutraukdama **rūsio** laiką. Aš atėmiau jam perspektyvą.
20 gailėjosi Lietuvos, o paskui išėjo iš **rūsio**, ėmė dėstyti senąją istoriją tų
21 žmogus, kurs kitados vienuolika metų **rūsyje** gailėjosi Lietuvos, o paskui išėjo
22 kaime — kas per gatvę mieste. O **rūsys**? Obelys dar mezga? Dar
23 ir jos žmogaus, kurs vienuolika metų **rūsyje** gailėjosi Lietuvos, sidabrinės
24 žmogus, kurs vienuolika metų **rūsyje** gailėjosi Lietuvos. Galėjo ir
25 . Tą rytmetį Gintės žmogus išėjo iš **rūsio**. Sodybos kieme, antroje trikampio
26 kurs gailėjosi Lietuvos. Tai buvo pirmas **rūsio** priminimas. Ir vienintelis.
27 . Tolesnė mano istorijos fabula (žmogus **rūsyje**) -anaiptol nepanaši į skaisčią
28 . — Tai jis iki šiolei nebuvo iš **rūsio** nosies iškišęs? — paklausė pro
29 lengva lemingai suklysti, įsivaizdavo **rūsio** slenkstį kaip etapinę šios istorijos
30 , tas istorijos eksstudentas, jau stovėjo **rūsio** prieangyje. Šioje vietoje mums
31 . Jis ne iš miško, jis iš savo namų. Iš **rūsio**. — Iš kur? Palauk, o ką jis ten
32 žmogus, kurs gailėjosi Lietuvos, išėjo iš **rūsio**. Kai jis nusivilko baltą vienuolio
33 jo sąžinę užgulęs, jei vienuolika metų **rūsyje** kirmija. Jodvi kalbėjosi tartum per
34 , o ką jis ten veikia? — Gyvena. — **Rūsyje**? Kas jis toks? Buvęs

1 pav. Lemos RŪSYS konkordanso eilutės R. Klimo apysakoje *Gintė ir jos žmogus* (1981)

autoriaus žaidimas šiuo žodžiu ir jo junglumu atsispindi ir tokiuose junginiuose kaip *rūsio istorija, sielos rūsyje*. Kolokacijai *rūsio laiką* taikomas pažodinis vertimas, *the cellar time*, adekvačiai perteikia originalią struktūrą. Be to, išlaikomas junginio neįprastumas. Pavyzdžiui, „Oksfordo kolokacijų žodynas“¹¹ (2003: 105) pateikia tokius pavyzdžius kaip *cellar steps / bar / bistro* – kaip matome, įprasti žodžio *cellar* junginiai yra su konkrečiais daiktavardžiais, o ne abstraktais. BNC taip pat neduoda nė vieno kolokacijos *cellar time* atitikmens.

Gana didelę neįprastų kolokacijų vertimo grupę sudaro *semantinės transformacijos* (31 proc.). Šiuo atveju vertėjas dažniausiai paklūsta vertimo kalbos normoms, netiksliai interpretuoja originalaus junginio prasmę ir laikosi įprastų kolokacijų vertimo principo: pirmenybė teikiama vertimo kalbos natūralumui ir sklandumui. Tokiais atvejais neįprastumas dažniausiai neišlaikomas, autoriaus sukurta kolokacija (ne)sąmoningai transformuojama į įprastą anglų kalbai:

(2a) Originalas	(2b) Vertimas
Dirgėla P. <i>Dvylika novelių vaikams apie Teodorą Milkų</i> (1979)	Murmokaitė R. <i>Twelve Short Stories for Children About Teodoras Milkus</i> (1997)
– Įsiziūrėk, Milkau, į kaimynų sodą, – kalbėjo toliau Ramutė. – Tu matai, kiek jame daug šešėlių. Tai gyvenimo kailis , Milkau.	That's the nature of life , Milkus.

Lietuvių kalboje yra įvairių frazeologizmų, kuriuose žodis *kailis* jungiasi su kitais konkrečiais daiktavardžiais: *angino kailis, avies kailyje, vilko kailį nešioti, žvėris avino kailyje* ir t. t. (*Frazeologijos žodynas* 2001: 254). LKŽ apibrėžia žodį kaip „plaukuota gyvulio oda“; metaforiškai jis taip pat vartojamas kalbant apie žmogų: *netilpti savame kailyje, nertis iš kailio, išnešti sveiką kailį*; gali būti personifikuojamas: *kailis dreba, kailis kratosi* ir t. t. Kita vertus, junginiai kuriuose *kailis* vartojamas su abstrakčiais daiktavardžiais nėra tipiniai (DLKT tokių pavyzdžių nerasta). Panašiai ir žodis *gyvenimas* randamas tokiuose daiktavardžių junginiuose kaip: *gyvenimo raktas / universitetas / draugė* (*Frazeologijos žodynas* 2001: 221); paieškos sistema „Google“ duoda tokių pavyzdžių kaip: *gyvenimo guru / menas / būdas / kreivė / aprašymas, kritika, vartai, vingiai* ir t. t., tačiau nepateikia nė vieno *gyvenimo kailis* atvejo. Nagrinėjamoje neįprastoje kolokacijoje įvardijamas personifikuoto abstrakto (*gyvenimo*) paviršius (*kailis, oda*). Peržiūrėjus *gyvenim** konkordansus P. Dirgėlos kūrinysje, matyti, kad autorius šį vaizdinį kartoją: **gyvenimas nusimetė kailį ir rodo mudviem širdį; gyvenimas vėl ėmė rinkti šešėlius iš mėnesienos sodo ir vilktis savo šiurkščiuoju kailiu**. Anglų kalboje egzistuoja įvairių posakių, kuriuose lietuvišką žodį *kailis* atitinka *skin, coat*: *to be in sb's skin / būti kienu nors kailyje; to change one's skin / nepažįstamai pasikeisti; to dust sb's coat / įkrestti kam į kailį* ir t. t. (Piesarskas 1999: 169; 849). Tad lietuviškai neįprastai kolokacijai galima būtų taikyti pažodinį vertimą – *life's*

¹¹ *Oxford Collocations Dictionary*. 2003. Oxford: Oxford University Press.

skin / coat. Kaip matyti vertime (2b), vertėjas pakeičia neįprastą kolokatą būdingu anglų kalbai – *the nature of life* (*gyvenimo būdas, prigimtis*). BNC pateikia 12 šio junginio vartojimo atvejų; „Oksfordo kolokacijų žodyne“¹² (2003: 518) randame tokią frazę kaip *the extent and nature of sth.*, o „Oksfordo angliškų idiomų žodyne“¹³ (2000: 395) – *the nature of the beast*. Neišlaikant vienos neįprastos kolokacijos, pažeidžiamas originalios metaforos vientisumas, išplėstinė struktūra ir sąsaja tekste, nors kitais atvejais verčiama pažodžiui: *life has shed its coat and is offering us its heart*; <...> *and life began gathering the shadows from the moonlit orchard and putting its coarse coat on*.

Pasitaikė atveju, kai net ir transformavus originalo kalbos vienetų reikšmę neįprastumas vertime išlaikomas. Vertėjas, nors ir atpažįsta autorinę kolokaciją ir bando ją perteikti, netiksliai interpretuoja prasminį akcentą, transformuoja ne tuos dėmenis:

(3a) Originalas Gavelis R. <i>Vilniaus pokeris</i> (1989)	(3b) Vertimas Novickas E. <i>Vilnius Poker</i> (2009)
Sakytum, įkrenti į gilią laiko duobę, iš jos matyti tik menkas žydro laiko lopinėlis , visąlaik tas pats.	You'd think you've fallen into a deep pit of time; all that can be seen from there is a pathetic little sky-blue patch of time that's always the same.

LKŽ ir paieškos sistema „Google“ pateikia įvairių pavyzdžių, kuriuose būdvardis *žydras* jungiasi su abstrakčiais ir konkrečiais daiktavardžiais (*žydri debesys, audimas, žydras akys, žydra spalva, svaja* ir t. t.), bet *žydro laiko* junginio nėra¹⁴. Analogiška situacija atsiskleidžia ir patyrinėjus būdvardžius, kurie jungiasi su daiktavardžiu *laikas* (*juodas, blogas, geras, tikslus, laisvas laikas* ir t. t.). Galima spėti, kad *žydro laiko* kolokacija sukurta pagal analogiją įprastai lietuvių kalbos frazei – *žydras dangus* (paieškos sistema „Google“ pateikia 164 000 tokios vartosenos atvejus). Verčiant pažodžiui į anglų kalbą, junginys galėtų skambėti kaip *a little patch of sky-blue time*. O atgalinis (3b) pavyzdžio vertimas – *žydras laiko lopinėlis*. Nors visa frazė ir netiksli semantiškai, būdvardis keičia ne tą daiktavardį, kūrybiškumas lieka anglų kalbai nebūdingame junginyje *a patch of time* (BNC, „Google“ nerasta tokios vartosenos atveju), sukurta pagal analogiją egzistuojančiam *a patch of sky (dangaus lopinėlis)* (BNC pateikia 7 vartosenos atvejus).

Struktūrinių transformacijų (19 proc.) atveju originali kolokacija eksplikuojama, praplečiama, perteikiamas turinys, o ne neįprasta forma. Pavyzdžiui, pagrindinis junginio žodis išlaikomas, o neįprastas kolokatas perfrazuojamas kaip šalutinis sakinyš ar palyginimas. Kaip ir aukščiau aptartoje vertimo kategorijoje, keičiant originalią struktūrą, lietuviškos kolokacijos kūrybiškumas dažniausiai neperteikiamas:

¹² *Oxford Collocations Dictionary*. 2003. Oxford: Oxford University Press.

¹³ *Oxford Dictionary of English Idioms*. 2000. Oxford: Oxford University Press.

¹⁴ (DLKT pateikia tik vieną tokios vartosenos atvejį: <...> *tolsta laivas tamsiai žydras laikas išsprogti liepia pum-purui ir širdžiai ir mintys* <...>). Tekstyno pavyzdį galima interpretuoti dvejopai: *tamsiai žydras* gali keisti tiek *laivą*, tiek *laiką*. Tokia dviprasmybė leidžia R. Gavelio junginį *žydras laikas* įtraukti į neįprastų kolokacijų sąrašą, nes kituose šaltiniuose toks junginys nebuvo aptiktas.

(4a) Originalas Aputis J. <i>Ledynų šauksmas</i> (1986)	(4b) Vertimas Danielius A. <i>The Call of the Icebergs</i> (1995)
Šypsodavosi, supratusi, kad galvoja vaikystės mintimis , kada anoje upės, miško, ežero, dobilienu, taip pat ir kitoje pasaulio puseje buvo magija, kuri, dar tik nujaučiama, priversdavo stipriau tvinkčioti kraują.	She would smile realizing that her thoughts come from her childhood , when on the other side of the river, of the forest, of the lake, of the clover field and on the...

DLKT ir paieškos sistemoje „Google“ randama tokių kokokacijų kaip *vaiko / vaikškos*, bet ne *vaikystės mintys*. Kadangi ir lietuvių, ir anglų kalbos turi daiktavardines kolokacijas, šiam junginiui galėtų būti taikomas pažodinis vertimas – *childhood thoughts / the thoughts of childhood*. Tačiau atgaliniame angliško varianto (4b) vertime – *jos mintys ateina iš vaikystės* – matome, kad neįprastos kolokacijos nelieka. Pagrindinis lietuviško junginio žodis *mintimis* vertime antropomorfizuojamas, įgauna subjektinę funkciją (*thoughts come*). Neįprastas kolokatas *vaikystės* transformuojamas į prielinksninę frazę (*from her childhood*). Originali kolokacija neišlaikoma, kūrybiškumas prarandamas ir nekompensuojamas tolesniame tekste.

Šiame pavyzdyje, nepaisant tam tikrų struktūrinių transformacijų, vertimas išlaiko neįprastą vaizdinį ir patraukia skaitytojo dėmesį:

(5a) Originalas Škėma A. <i>Izaokas</i> (1985)	(5b) Vertimas Snyder-Škėmaitė K. <i>Isaac</i> (2001)
Praslinko daug laiko. Tai buvo belaikis laikas , iš kurio išsiurbė bet kokį judesį ir paliko amžinybės suvokimą.	It was time which was without time , which sucked out all motion, leaving a sense of eternity.

Originali kolokacija sudaryta kontrasto principu – sujungiami vienas kitam prieštaraujantys, vienas kitą paneigiantys žodžiai, gaunamas oksimoronas. Įmanomas angliškas junginio ekvivalentas – *timeless time* – taip pat būtų stilistiškai žymėtas ir traukiantis dėmesį. Kita vertus, angliškame vertime (5b) pagrindinį daiktavardį keičiančio būdvardžio nelieka, jis perfrazuojamas į šalutinį pažyminio sakinį (*time which was without time / laikas, kuris buvo be laiko*). Nors vertime originalios kolokacijos struktūros nelieka, oksimoroninė prasmė perteikiama, taigi kūrybiškumas išlaikomas.

Paskutinei neįprastų kolokacijų vertimo kategorijai, *struktūrinėms ir semantinėms transformacijoms* (13 proc.), priskiriami atvejai, kai angliškas variantas neišlaiko originalios struktūros ir yra semantiškai nutolęs nuo originalo. Esant tokioms transformacijoms net 100 proc. vertimų paklūsta anglų kalbos normoms, praranda neįprastumą. Pavyzdžiui:

(6a) Originalas Gavelis R. <i>Taikos balandis</i> (1995)	(6b) Vertimas Samalavičius A. <i>The Dove of Peace</i> (1996)
Laikų laiklaikius stovėjau priešais tą špicą, gėdingai išsivertęs, visur tą stovėjimą atsiminiau – ir lagery, ir namo pargrižęs, visą gyvenimą atsiminiau.	I stayed for ages in front of that dog, ashamed by my own nakedness - I recalled that moment everywhere - in the labour camp, and at home, all life through.

Lietuviškoje kolokacijoje vietoj tikėtinos junginio sąsajos, *laikų laikus* (LKŽ), skaitytojo dėmesį patraukia neologizmas – *laiklaikius*. Taikydamas reduplikaciją autorius sustiprina nepaprastai ilgo laukimo, sulėtinto laiko vaizdinį. Aprašoma situacija, kurią kūrinio herojus įvardija kaip įsimintiniausią įvykį, sužalojusį jo gyvenimą. Norint kad ir vertimo skaitytojas pajustų tokį patį efektą, reikėtų atkurti junginį su ekvivalentišku neologizmu. Angliškas junginys *ages and ages* (BNC randami 26 pavyzdžiai) galėtų būti transformuotas į *ages and age-ages*. Tačiau vertime (6b) pasirenkama sklanti teksto raiška, neįprasta kolokacija *laikų laiklaikius* pakeičiama į tradicinę idiomą *for ages* (*Oksfordo angliškų idiomų žodynas*¹⁵ 2000: 195). Atsisakant stilistiškai svarbaus žodžio dėmenų pakartojimo, prarandamas įtaigumas, kinta sakinio prasmė, neperteikiama herojaus savijauta.

Prieš apibendrinant neįprastų kolokacijų vertimo visumą, svarbu atsižvelgti, kiek jų vertimą lemia skirtingi vertėjų pasirinkimai. 5-oje lentelėje pavaizduoti konkrečių vertėjų sprendimai perteikiant tą patį vertimo vienetą keliuose ar viename kūrinyje.

Apylygis perteiktų ir prarastų neįprastų kolokacijų skaičius vertimuose leidžia daryti prielaidą, kad dažniausiai jų perteikimas nėra automatiškas, o priklauso nuo individualaus vertėjo pasirinkimo paklusti gražaus, sklاندaus vertimo teksto normoms ir priartinti tekstą prie skaitytojo ar atvirksčiai – skaitytoją prie teksto. Kai

5 lentelė. Vertėjai ir neįprastų kolokacijų vertimas

Nr.	Vertėjas	Versti kūriniai	Neįprastos kolokacijos	Neįprastumas išlaikytas	Neįprastumas neišlaikytas
1.	A. Byla	1	2	0	2
2.	A. Danielius	1	1	0	1
3.	R. Dapkus	1	1	1	0
4.	M. Dyke	1	1	0	1
5.	I. Geniušienė	3	3	0	3
6.	M. Girniuvienė	1	1	1	0
7.	V. Kelertas	1	5	3	2
8.	D. V. Kupčinskaitė	1	1	1	0
9.	D. Miniotaitė	1	2	2	0
10.	R. Murmokaitė	1	1	0	1
11.	E. Novickas	1	9	9	0
12.	D. Račiūnas	1	1	1	0
13.	D. J. Ross	1	1	1	0
14.	A. Samalavičius	1	5	2	3
15.	K. Snyder-Škėmaitė	1	4	1	3
16.	L. Sruoginis	5	8	4	4
17.	T. Venclova	1	1	1	0
18.	J. Zdanyš	1	1	0	1

¹⁵ *Oxford Dictionary of English Idioms*. 2000. Oxford: Oxford University Press.

kurie vertėjai viename ar keliuose skirtingų autorių tekstuose linkę taikyti tą pačią strategiją konkrečiam vertimo objektui ir vadovautis įprastų kolokacijų vertimo principu – perteikti turinį prasminiu, o ne funkciniu vertimo kalbos atitikmeniu (A. Byla, I. Geniušienė). Ir, atvirkščiai, yra vertėjų, teikiančių pirmenybę, originalaus teksto stiliaus savitumui, adekvataus efekto ir struktūros atkūrimui, neįprastumo išlaikymui (D. Miniotaitė, E. Novickas). Sankirta tarp sklandaus ir adekvataus vertimo matyti, kai to paties teksto neįprastos kolokacijos verčiamos nenuosekliai – vienais atvejais neįprastumas atspindimas, kitais – neutralizuojamas (A. Samalavičius, V. Kelertas, K. Snyder-Škėmaitė). Be to, vertėjo sprendimas gali kisti atsižvelgiant į tekstą, kurį verčia: neįprastos kolokacijos gali būti išlaikomos viename, bet prarandamos kitame vertime (L. Sruoginis). 5-os lentelės duomenys neparodo atskirų vertėjų požiūrio į stilistinę autorių kūrybiškumą apskritai, tačiau atskleidžia neįprastų kolokacijų bendrą vertimo pobūdį.

Žvelgiant iš teorinių pozicijų, jeigu vertimo vienetas atlieka tą pačią funkciją ir randamas to paties žanro tekstuose, siūloma taikyti vienodą vertimo strategiją. Tačiau iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad neįprastos kolokacijos literatūrinuose tekstuose yra verčiamos keliais skirtingais būdais, jų vertimas priklauso nuo vertėjo.

IŠVADOS

Tyrimas atskleidė keletą neįprastų kolokacijų paieškos, atpažinimo ir jų vertimo ypatumų, taikant tekstynų lingvistikos metodus. Nustatyta, kad lietuviškų ir angliškų dažniųjų žodžių sąrašų palyginimas padeda objektyviai pasirinkti tiriamuosius žodžius, aptinkamus ne tik dažnai, bet ir skirtinguose kūriniuose. Iš tiriamųjų žodžių formų konkordansų atrinktų neįprastų kolokacijų dažnumas nesiekia nė procento. Be to, daugiau neįprastų junginių rasta ne su dažnesniais konkrečiais, bet retesniais abstrakčiais daiktavardžiais. Kita vertus, išrinktos 48 kolokacijos, kurios atspindi net trečdalį viso tekstyno kūrinių ir pusę autorių bei vertėjų, tai leidžia teigti, kad duomenys gana reprezentatyvūs, o tekstynų lingvistikos metodai gali būti taikomi ne tik reguliarių, bet ir retų, autorių žodžių junginių paieškai.

Teorinėje literatūroje siūloma stengtis perteikti neįprastų kolokacijų ir turinį, ir funkciją. Kadangi lietuvių ir anglų kalbos turi daiktavardinių, būdvardinių ir veiksmažodinių kolokacijų struktūrinius tipus, galima būtų teigti, kad pažodinio vertimo (angl. *word-for-word*) strategija efektyviausiai perteiktų originalo neįprastumą ir esmę. Tačiau duomenys rodo, kad tokia vertimo strategija taikyta tik 38 proc. junginių. O net 68 proc. vertimų neatspindi originalios kolokacijos (1) struktūros, (2) reikšmės ar (3) transformuoja kolokaciją abiem šiais aspektais. Dėl tokių transformacijų neįprastumas perteikiamas, nors ir neadekvačiai originalui, tik 30 proc.

Neįprastų kolokacijų vertimo statistika rodo, kad net 44 proc. vertimų stilistinis

išskirtinumas prarandamas. Taigi galima teigti, kad neįprastų kolokacijų vertimas nėra lemiamas tam tikrų vertimo dėsnių, bet daugiau priklauso nuo individualių vertėjų sprendimų. Paklūstama dominuojančiam sklandaus įprastų kolokacijų vertimo principui, neatsižvelgiama į išskirtinę autorinių kolokacijų funkciją ir svarbą tekste. Išanalizavus skirtingų vertėjų vertimus paaiškėjo, kad vieni linkę išlaikyti kolokacijų neįprastumą labiau nei kiti. Be to, tas pats vertėjas gali taikyti skirtingą vertimą tam pačiam vertimo vienetai tiek tame pačiame, tiek skirtinguose tekstuose.

Įdomu tai, kad, palyginti su D. Kenny (2001) tyrimu, kūrybiškai neišverstų kolokacijų skaičius yra dvigubai didesnis. Reikėtų atsižvelgti ir į tai, kad pasirinkus kitokius tiriamuosius žodžius ar kitokį jų skaičių, tyrimo rezultatai gali kisti. Todėl, norint daryti griežtas išvadas apie neįprastų kolokacijų vertimą, reikėtų daugiau tyrimų su skirtingais tiriamaisiais žodžiais ir kalbų poromis.

Neįprastos kolokacijos tėra siauras stilistinio kūrybiškumo aspektas. Tačiau net ir jų vertimas nėra vienareikšmis. Tyrimą galima būtų plėsti nagrinėjant kitokias kūrybiškumo apraiškas grožinės literatūros tekstuose, daugiau dėmesio skirti tų autorių tekstams, kuriems būdingas kalbos turtingumas ir stilistinis išskirtinumas (pavyzdžiui, R. Gavelio, J. Apučio ir kt.).

Jurgita Vaičenonienė

TRANSLATION OF UNUSUAL COLLOCATIONS IN LITERARY TEXTS: A CORPUS-BASED APPROACH

Summary

The object of the research is unusual collocations in literary texts. The aim is to investigate whether the stylistic markedness of Lithuanian collocations is retained in their English translations and what translation methods are applied. The source of the research is a parallel corpus of Lithuanian–English prose works, consisting of 1,7 million words. The theoretical background of the work is based on the ideas of such scholars as Newmark (1988), Baker (1992), Short (1996), Kenny (2001), and Wales (2011). The method of corpus linguistics allowed us to retrieve 48 unusual collocations and their English translations, representing the work of half of the authors and translators included in the corpus. The stylistic markedness of original and translated collocations was checked against available lexicographical sources, the reference corpora, and the *Google* search engine. The investigation of the translation of unusual collocations revealed that word-for-word translation which helps to transfer the original effect was applied only for 38% of the data. Mostly, collocations were transformed syntactically, semantically, or both. In this way, the fluency and naturalness of the target text were given priority over the unusual structure and meaning of the original collocation. As a result, only 56% of the translations were also unusual. Certain translators retained the stylistic markedness of the original more than others. Moreover, the same translator applied different translation methods to unusual collocations within the same or across different texts.

ŠALTINIAI

- Barlow M. 2008. *ParaConc and Parallel Corpora in Contrastive and Translation Studies*. Houston: Athelstan.
- British National Corpus*. Prieiga per internetą: <<http://www/bncweb.lancs.ac.uk/>>.
- Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas*. Prieiga per internetą: <<http://donelaitis.vdu.lt>>.
- Frazeologijos žodynas*. 2001. Vilnius: LKI.
- Google. Prieiga per internetą: <<http://www.google.lt>>.
- Lietuvių kalbos žodynas*. Prieiga per internetą: <<http://www.lki.lt/dlkz>>.
- Madingas išpardavimas žr.: 15 min, 2012 birželio 29.
- Mega (akcijos)*. 2009. Prieiga per internetą: <http://www.mega.lt/lt/naujienos/mega_akcijos/joniniu_ispardavimas/> [žiūrėta 2012-11-20].
- Oxford Collocations Dictionary*. 2003. Oxford: Oxford University Press.
- Oxford Dictionary of English Idioms*. 2000. Oxford: Oxford University Press.
- Piesarskas B. (ed.). 1999. *Didysis anglų–lietuvių kalbų žodynas*. Vilnius: Mokslas.
- Scott M. 2009. *WordSmith Tools. Version 5.0*. Liverpool: Lexical Analysis Software.
- Užsienio politikos Disneilendas žr.: *Veidas*, 28, 2005 liepos 14.
- Vaičėnienė J. 2011. *Lygiagretus lietuvių–anglų literatūros vertimų tekstynas*. Kaunas: VDU.
- LITERATŪRA
- Baker M. 1992. *In Other Words. A Coursebook on Translation*. London/ New York: Routledge.
- Gražytė R., ir Maskaliūnienė N. 2009. Translation of Conceptual Metaphor in the Legal Discourse of EU White Papers. *Vertimo Studijos*, 2: 71–87.
- Hoey M. 2007. Lexical Priming and Literary Creativity. *Text, Discourse and Corpora. Theory and Analysis*. London: Continuum, 7–29.
- Hori M. 2004. *Investigating Dickens' Style. A Collocational Analysis*. New York: Palgrave Macmillan.
- Kenny D. 2001. *Lexis and Creativity in Translation. A Corpus-based Study*. Manchester: St Jerome.
- Kenny D. 2008. Translators at Play. Exploitations of Collocational Norms in German-English Translation. *Corpus Linguistics: Critical Concepts in Linguistics*, 4: 271–290.
- Khors J. 2006. Metaphernübersetzung in der Schöngestigen Literatur (Problematic und Spezifik). *Darbai ir dienos*, 45: 143–155.
- Knowles M., Moon R. 2006. *Introducing Metaphor*. London/ New York: Routledge.
- Leech N. G., Short M. H. 1991. *Style in Fiction*. London/ New York: Longman.
- Mahlberg M. 2007. Corpus Stylistics: Bridging the Gap Between Linguistic and Literary Studies. *Text, Discourse and Corpora. Theory and Analysis*. London: Continuum, 219–242.
- Marcinkevičienė R. 2009. Konceptualioji metafora vertime. *Darbai ir dienos*, 45: 109–117.
- Marcinkevičienė R. 1995. Kolokacija: tyrimo objektas, aspektai, metodai. *Lituanistica*, 2(22): 40–54.
- Marcinkevičienė R. 2010. *Lietuvių kalbos kolokacijos*. Kaunas: VDU.
- Masahiro, H. 2004. *Investigating Dickens' Style: A Collocational Analysis*. New York: Palgrave Macmillan.
- Newmark P. 1988. *A Textbook of Translation*. New York/ London: Prentice Hall.
- Partington A. 1995. Kicking the Habbit: The Exploitation of Collocation in Literature and Humour. *Linguistic Approaches to Literature*, 17: 25–44.
- Short M. 1996. *Exploring the Language of Poems, Plays and Prose*. London / New York: Longman.
- Sinclair J. 2004. *Trust the Text. Language, Corpus and Discourse*. London / New York: Routledge.
- Vaičėnienė J. 2009. Cultural Translation and Linguistic Metaphor: A Case Study of Verbal Metaphor Translation. *Respectus Philologicus*, 16: 38–49.
- Vaičėnienė J. 2011. *Lithuanian Literature in English. A Corpus-Based Approach to the Translation of Author-Specific Neologisms*. Daktaro disertacija. Kaunas: VDU.
- Volungevičienė S. 2010. Metaforinių kolokacijų vertimo problemos. *Kalbų studijos*, 16: 23–27.
- Wales K. 2011. *A Dictionary of Stylistics*. London / New York: Pearson Longman.
- Wright L., Hope J. 2005. *Stylistics. A Practical Coursebook*. London / New York: Routledge.